

Megjelent:

Fóris Ágota 2014. Van-e szükség magyar nyelvújításra napjainkban? A terminológia és a fordítás nyelvújítási vonatkozásai. *Glossa Iuridica* 1 (1), 49–59. ISBN 978-963-9808-57-7

VAN-E SZÜKSÉG MAGYAR NYELVÚJÍTÁSRA NAPJAINKBAN? A TERMINOLÓGIA ÉS A FORDÍTÁS NYELVÚJÍTÁSI VONATKOZÁSAI¹

FÓRIS ÁGOTA

tanszékvezető egyetemi docens (KRE BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék, TERMIK)

1. Bevezetés

1.1 A tanulmány célja

A tanulmányban a magyar nyelv és a magyar jogi szaknyelv megújításának szükségességével foglalkozom. Mindenekelőtt a kérdést, hogy „van-e szükség nyelvújításra?”, a terminológia és a fordítás szemszögéből járom körül. Mielőtt azonban erre a kérdésre megpróbálnánk válaszolni, újabb kérdések vetődnek fel: Mit értünk nyelvújításon? Egy nyelv életébe/fejlesztésébe való tudatos beavatkozást? Mindenre kiterjedő nyelvfejlesztést? (A lexika, a grammatika, a helyesírás, a stílus, a műfajok stb. területén?) Köznyelvi és/vagy szaknyelvi fejlesztésre van-e szükség? Elsősorban korpusztervezésre terjedjen ki a nyelvfejlesztés? – Látjuk tehát, hogy a nyelvújítás kérdése pontosítást kíván.

1.2 Előzmények

A magyar jogi szaknyelv kutatásának számos előzménye van. Már a 18-19. századi nyelvújításnak fontos területe², hiszen a magyar mint hivatalos nyelv 1844-es bevezetésének előfeltétele a magyar nyelvű jogi és közigazgatási terminológia megteremtése volt. A magyar szakkifejezések kodifikációját és terjesztését a jogi műszótárak kiadása segítette elő.

A magyar nyelv történetének és a magyar jogi szaknyelv kialakításának egyaránt fontos periódusa a nyelvújítás időszaka; ekkor a szakemberek a szaknyelvek megújításával, helyes magyar „műszavak” és „műkifejezések” megalkotásával foglalkoztak (a korabeli szóhasználat szerint). A magyar szóalkotásokat „műszótárakban” (mai szóval: szakszótárakban) rögzítették.³ A nyelvújítás célja a „magyarosítás”, vagyis közérthető magyar szavak alkotása volt. Ekkor születtek olyan szavak, mint pl. ügyész, ügyvéd, ülnök.⁴ A példaként követett európai népek nyelveiben a legtöbb tudományos fogalomnak volt megnevezése, a magyarok számára a fő feladatot nem a fogalmak létrehozása és rendszerezése jelentette, hanem a már létező fogalmak magyar elnevezésének megtalálása. Az európai nyelvekben különböző időpontokban és eltérő módon jelent meg az igény a nemzeti nyelvek szakszókincsének bővítésére, rendszerezésére. Ez a folyamat időben és módszereiben eltért az egyes nyelvterületeken⁵. A reformáció, a felvilágosodás mozgalma, a nemzetközi tudományos élet

¹ A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

² BEREZSNÉ SZÉP Beáta: *A szakfordítás szerepe a magyar gazdasági jogi szakszókincs kialakulásában*, PhD értekezés (kézirat), Budapest, ELTE BTK, 2012.

³ Részletesen ld. pl. TOLNAI Vilmos: *A nyelvújítás*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1929., PAIS Dezső (szerk.): *Nyelvünk a reformkorban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955., FÓRIS Ágota: *Hat terminológia lecke*, Pécs, Lexikográfia Kiadó, 2005.

⁴ SZILY Kálmán: *A magyar nyelvújítás szótára*, Budapest, Hornyánszky Viktor kiadása, 1902. Reprint: Budapest, Nap Kiadó, 1999.

⁵ vö. BALÁZS Géza és DEDE Éva (szerk.): *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene, jövője*, Budapest, Inter Kht. – PRAE.HU, 2008.

Megjelent:

Fóris Ágota 2014. Van-e szükség magyar nyelvújításra napjainkban? A terminológia és a fordítás nyelvújítási vonatkozásai. *Glossa Iuridica* 1 (1), 49–59. ISBN 978-963-9808-57-7

kialakulása, az egyes nemzetek önállósodási törekvései egyaránt elősegítették a latin nyelv egyeduralmának fokozatos megszűnését, a nemzeti nyelvek oktatásban, tudományban, gazdaságban való egyre nagyobb mértékű térhódítását. A magyar jogi szaknyelv megújítása, kodifikálása folyamatos feladat, a nyelvújítás időszaka után is folytatódott a szakmai munka. A jogi szaknyelv jogrendszerekhez kötődik. A 1920-as évektől a magyar anyanyelvű beszélők több ország területére kerültek, és több ország jogrendszerében kell magyar anyanyelvű beszélőként boldogulniuk; a magyar nyelvű jogrendszer Magyarország határain belül érvényes.

A 20. század végén két olyan fontos politikai esemény történt Magyarországon, amely mind a gazdasági, mind a jogi terminológiára jelentős hatással volt: az 1989-es rendszerváltozás és Magyarország 2004-ben történt Európai Unió csatlakozása. E két fontos fordulópont szaknyelvre kifejtett hatásának összegzésére, megvitatására a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya a 2006. évi akadémiai közgyűlés keretében 2006. május 12-én „A társadalomtudományok szaknyelve” címmel tartott tudományos ülésén jogászok, közgazdászok, nyelvészek foglalkoztak a nyelvészeti, jogi, szociológiai és közgazdasági területeken a társadalomtudományok szaknyelvével.⁶ Olyan interdiszciplináris szemléletben sikerült az ülést lebonyolítani, ami kölcsönösen hasznosnak bizonyult a különböző tudományágak képviselői számára. A szaktudományok képviselői és az alkalmazott nyelvészek egyaránt fontosnak tartották, hogy mind a szemléletben, mind a gyakorlati feladatokban együttműködés és párbeszéd alakuljon ki az egyes területek kutatói között. – Bár az előadások szövege nem jelent meg, az elhangzott felvetések felkeltették az alkalmazott nyelvészek érdeklődését a jogi és gazdasági szaknyelvi vizsgálatok iránt, és megerősítették, hogy a társadalomtudományok szaknyelvével, ezen belül a jogi szaknyelvvél való foglalkozás szükséges és hasznos téma. A 2007-es Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszuson Chikán Attila⁷, a 2008-ason Szabó Miklós⁸ tartott plenáris előadást a témában.

Meghatározó, hogy a KRE ÁJK és a Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely fontosnak tartja a jogi szaknyelv kutatását, és megszervezte „A magyar nyelv és a magyar jogi műnyelv megújulása” című konferenciát, és hogy ebből az alkalomból nyelvészek és jogászok újra megoszthatják egymással álláspontjukat, vizsgálataik eredményét és szemléletüket a magyar jogi szaknyelvvél kapcsolatosan.

2. A szakszókincstől a szövegekig, a szövegektől a terminusokig

Korábban, körülbelül a 20. század második harmadáig, a társadalmi nyelvváltozatokat főként a szókincsbeli eltérések alapján osztályozták. Később nem csak a köznyelvet, hanem a szaknyelveket is vizsgálni kezdték mondattani, szövegtani, pragmatikai oldalról. Az a

⁶ Az ülés levezető elnöke Török Ádám akadémikus volt, az előadók Chikán Attila, Fóris Ágota, Hamza Gábor, Kisfaludy András, Klaudy Kinga, Román Zoltán, Rozgonyi Tamás voltak.

⁷ CHIKÁN Attila: *A gazdasági szaknyelv (át)alakulása a rendszerváltás után*, Elhangzott: MANYE XVII: Kommunikáció az információs technológia korszakában. XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Siófok, 2007. április 19-21.

⁸ Megjelent: SZABÓ Miklós: *A jogeset nyelvi dimenziója*, In: NÁDOR Orsolya (szerk.): *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. MANYE Kongresszus előadásai*. Budapest. 2008. április 3-5. (A MANYE Kongresszusok előadásai 5.) Budapest, MANYE – Balassi Intézet, 2009. 54-61.

Megjelent:

Fóris Ágota 2014. Van-e szükség magyar nyelvújításra napjainkban? A terminológia és a fordítás nyelvújítási vonatkozásai. *Glossa Iuridica* 1 (1), 49–59. ISBN 978-963-9808-57-7

megállapítás, hogy a szaknyelvek a köznyelvtől nem pusztán szókincsükben különböznek, hanem számos egyéb jellegzetességükben is, hatást gyakorolt a további kutatásokra. A szakszövegeket nem, vagy nem csak a lexikai állományuk teszi szakszöveggé, hanem céljuk, és bizonyos, a köznyelvi szövegektől eltérő statisztikai jellemzők, mint például egyes grammatikai szerkezetek, mondat szerkezetek nagyobb előfordulási gyakorisága, amely nyelvenként és műfajonként is eltérhet egymástól.

A szaknyelvi vizsgálatok hangsúlya a lexika szintjéről áttevődött a mondatok és a szövegek szintjére, valamint előtérbe került a szakszövegek pragmatikai szempontú elemzése. A pragmatikai szemléletű szövegtipológia eredményei alapján megállapítható, hogy a szakszövegek jellemzőit nem lehet „általában” leírni, hanem ennél pontosabban, árnyaltabban, tárgykörökre és műfajokra bontottan célszerű tanulmányozni őket, és hogy a szövegek műfaji jellemzői nem társadalmi meghatározottságúak elsődlegesen, hanem kommunikatív-műfaji sajátosságokat mutatnak⁹. A jogi nyelv nyelvészeti vizsgálatának lehetőségeit bemutató tanulmányában pl. Vinnai¹⁰ elsősorban a pragmatikai vizsgálatokra és a diskurzuselemzésre helyezi a hangsúlyt.

Ezzel együtt a terminológiai vizsgálatok továbbra is a szaknyelvkutatás fontos területét jelentik. A terminológiai vizsgálatok a szakszókinccsel foglalkoznak alaktani, jelentéstani, pragmatikai, funkcionális szempontból. Az onomasziológiai megközelítésű terminológiai vizsgálatok nem a nyelvváltozatot használó társadalmi csoport jellemzői alapján közelítenek a szaknyelvekhez, hanem a fogalmak rendszerének jellemzői alapján. Kiindulásuk kommunikációs alapú, a nyelvet kommunikációs rendszernek tekintik, amelynek feladata a fogalmakban absztrahált ismeretek közvetítése. Ezért a fogalmat, valamint a fogalom és a jelölő viszonyát, a jelentést állítják a középpontba.¹¹

A terminológiának többféle ága alakult ki és ennek megfelelően többféle megközelítés és módszer létezik. A legismertebb, legelterjedtebb a hagyományos, a szabványosítással összefüggő terminológia. A „hagyományos” preskriptív wüsteri elvek szerint a terminológiában alapvető a fogalom elsődlegessége (onomasziológiai megközelítés), a fogalmak pontossága (monoszémia) és a terminus egyértelműsége (a szinonímia hiánya).¹²

Újabb irányzat a szociokognitív terminológia. Ennek alapja, hogy a világ megértése, és a szavak, amelyeket a világról való kommunikáció során használunk, az emberi tapasztalaton alapulnak. Az emberek nem az objektív világot érzékelik, hanem kategóriákat alakítanak ki az elméjükben és azok alapján kommunikálnak. Sok kategóriának prototipikus struktúrája van, ezért nem egyszerű őket logikai vagy ontológiai szerkezetben, illetve az arisztotelészi elvek szerint kategorizálni. Mindebből következően dinamikus terminológiai forrásokra van

⁹ GÖPFERICH, Susanne: A pragmatic classification of LSP texts in science and technology. *Target*, 1995/7/2. 305–326., KÁROLY Krisztina: *Szövegtan és fordítás*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2005. 142–144., TOLCSVAI NAGY Gábor: *A magyar nyelv szövegtana*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001. 331–338.

¹⁰ VINNAI Edina: A jogi nyelv nyelvészeti megközelítése, *Sectio Iuridica et Politica*, 2010/XXVIII. 145–171.

¹¹ A szaknyelvek és a terminológia kapcsolatáról: FÓRIS Ágota: A szaknyelvkutatás modelljei és módszerei: szociolingvisztikai megközelítés, *Magyar Nyelv* 2010/106/4. 424–438., FÓRIS Ágota: A szaknyelvek szociolingvisztikai és terminológiai megközelítése, In: KONTRA Miklós, NÉMETH Balázs és SINKOVICS Balázs (szerk.): *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában. (Válogatás a 17. Élőnyelvi Konferencia – Szeged, 2012. augusztus 30. – szeptember 1. – előadásaiból)*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2013. 163–173.

¹² WÜSTER, Eugen (FELBER, Helmut Hrsg.): *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie*, Wien, Technische Universität Wien, 1979.

Megjelent:

Fóris Ágota 2014. Van-e szükség magyar nyelvújításra napjainkban? A terminológia és a fordítás nyelvújítási vonatkozásai. *Glossa Iuridica* 1 (1), 49–59. ISBN 978-963-9808-57-7

szükség.¹³ Mindkét irányzat megegyezik abban, hogy szükségesnek és fontosnak tartják a terminusok összegyűjtését és terminológiai adatbázisokban történő közzétételét.

3. Nyelvújítás és/vagy terminológia-tervezés

Az UNESCO terminológia-politikáról kiadott irányelve¹⁴ vezeti be a terminológia-tervezés (terminology planning) terminust. A terminológia-tervezés megkezdésének előfeltétele, hogy az adott nyelvnek legyen írásbelisége, normái, grammatikai és helyesírási szabályai. Ezen a bázison van lehetőség a szaknyelvek szisztematikus fejlesztésére, amit terminológia-fejlesztésnek szoktak nevezni. A terminológia-tervezés megvalósulása egyrésztől természetes folyamat, másrésztől célorientált kezdeményezés eszköze.

Mint azt egy korábbi írásomban megállapítottam¹⁵, a magyar nyelv estében nem beszélhetünk terminológia-politikáról, nincsenek formálisan rögzített stratégiák a nyelvközösség egésze számára, és nincs megegyezés a célokról. A terminológia-politika létrehozásához minden esetben fel kell mérni a) a köznyelv és szaknyelvek viszonyát, a legfontosabb fejlesztendő doméneket; b) mely szaknyelvek, illetve domének (tárgykörök) milyen állapotban vannak, és melyek fejlesztésére van szükség a jövőben; c) milyen intézményrendszer képes a munkálatok koordinálására és az eredmények közzétételére; és d) milyen formában szükséges a terminológia-fejlesztés adatainak közzététele (nyomtatott, elektronikus, online).

A magyar nyelvet beszélők egyharmada olyan nyelvi környezetben él, ahol anyanyelve kisebbségi nyelv, területenként más-más többségi nyelvi környezetben. A magyar terminológia változása többféle külső nyelvi, kulturális, társadalmi, gazdasági stb. hatásra jön létre. Ennek következményeként a nyelvváltozás – ezen belül a terminológiai változás – más-más módon alakul ezeken a helyeken, ami törvényszerűen nehézségekhez, egyes esetekben szétfejlődéshez vezet. E rendszernek a tervezése ebben a helyzetben külön odafigyelést és koordinációt kívánna meg, a nyelvpolitika egy speciális területének, a terminológia-politikának a módszereit felhasználva.

Az ideális állapot tehát az, amikor a „nyelvújítást” megelőzi az adatgyűjtés és tervezés fázisa. A jogi szaknyelv esetében azt érdemes megvizsgálni, hogy vannak-e a magyar jogi szaknyelvnek olyan területei (olyan jogágak), ahol a) a magyar nyelvű terminológia elégtelen vagy hiányos, vagy pedig b) nem alkalmas fordításra, nem egyértelműek az ekvivalenciaviszonyok, vagy nem egyértelműen meghatározott egyes jogi terminusok jelentése. A cél tehát a szavak alakjának és jelentésének rögzítése, valamint kommunikációs szerepüknek a leírása (kapcsolatok, kontextus). E nyelvi információk közzététele egyrésztől általános nyelvi szótárakban történik (ez tartozik a lexikográfia területéhez), valamint

¹³ TEMMERMAN, Rita: *Towards new ways of terminology description. The sociocognitive approach.* (Terminology and Lexicography Research and Practice 3) Amsterdam/New York, John Benjamins, 2000.

¹⁴ UNESCO irányelv 2005. *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities*, Paris, UNESCO, 2005. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf>

¹⁵ FÓRIS Ágota: *A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat és az elmélet viszonya*, In: HIRES-LÁSZLÓ Kornélia, KARMACSI Zoltán és MÁRKU Anita (szerk.): *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai.* Budapest–Beregszász, Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, 2011. 421-428.

Megjelent:

Fóris Ágota 2014. Van-e szükség magyar nyelvújításra napjainkban? A terminológia és a fordítás nyelvújítási vonatkozásai. *Glossa Iuridica* 1 (1), 49–59. ISBN 978-963-9808-57-7

szakszótárakban, terminológiai szótárakban és terminológiai adatbázisokban (ez tartozik a szaklexikográfia és a terminológia területéhez).

A lexikográfia azt keresi, mi a szóalakhoz kapcsolódó jelentés (a címszóról ad meg információkat), a terminológia azt keresi, hogy a fogalom micsoda, annak milyen jellemzői és milyen megnevezései vannak (denotátum leírása). A terminus jelentése nem az általános értelemben vett fogalom (notion), hanem speciális „concept”. A terminusok és a terminológiai rendszerek ugyanolyanok, mint az egyéb információs és szemantikai rendszerek (természetes terminológiák és speciálisan létrehozott terminológiai rendszerek), melyek részben ezeket is magukban foglalják, vagy mint bármely más – sémákat és nemverbális szimbólumokat alkalmazó – információvisszakereső rendszer, teaurusz, vagy mesterségesintelligencia-rendszer.¹⁶

A terminusok közzététele terminológiai adatbázisokban, fordítói terminológiai adatbázisokban, tudásbázisokban történik. Az adatbázis hasonló jellemzőjű, strukturált adatok gyűjteménye, amely alkalmas az adatok gyors lekérdezésére; általában elektronikus formátumú. A terminológiai adatbázis egy- vagy többnyelvű, terminológiai adatokat tartalmazó adatbázis, a címszavak helyett fogalomazonosító szerepel bennük, és nem csak nyelvi, hanem fogalmi és pragmatikai információkat is megadnak. A tudásbázisok nem csak adatokat, hanem ismeretelemeket és szabályrendszereket is tartalmaznak.¹⁷

4. Fordítás és terminológia

A terminológiai munkáknak többféle fajtája létezik, a legelterjedtebb a szövegorientált terminológiai munka és a doménorientált terminológiai munka. A szövegorientált terminológiai munkára példa a terminuskivonatolás (gépi vagy kézi). A doménorientált terminológiai munka egy adott tárgykör terminusainak részletes leírását jelenti.

A TERMIK¹⁸ keretében nagyjából doménorientált terminológiai vizsgálatokat végzünk. A doménorientált terminológiai munka egy adott tárgykör terminusainak részletes leírását, a terminológiai jellemzők összefüggéseinek megfogalmazását jelenti. A gazdasági és jogi szaknyelvről végzett doménorientált terminológiai munka jó példája az országspecifikus gazdasági-jogi terminusok részletes vizsgálata, melyben a *cégbíróság* domén *okiratok* aldoménjén a *cégkivonat*, *cégmásolat* és *cégbizonyítvány* terminusok kétnyelvű összehasonlító vizsgálata történt meg,¹⁹ vagy Magyarország új Alaptörvényének és olasz nyelvű fordításának összevető elemzése²⁰, illetve a terminológiai szabványosításnak a nyelvi

¹⁶ pl. LEJCSIK, Vlagyimir Mojszejevics és SELOV, Szergej Dmitrijevics: A terminustan múltja és jelene Oroszországban: társadalmi elvárások és irányzatok, *Magyar Terminológia*, 2010/3/1. 78-84.

¹⁷ Id. SERMANN Eszter és TAMÁS Dóra: *Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata*, In: KÁROLY Krisztina és FÓRIS Ágota (szerk.): *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2010. 101–115.

¹⁸ KRE BTK Terminológiai Kutatócsoport

¹⁹ TAMÁS Dóra: *Az országspecifikus gazdasági-jogi terminusok megjelenítési lehetőségeiről a fordítói segédesszközökben*, In: PINTÉR Tibor, PÖDÖR Dóra és P. MÁRKUS Katalin (szerk.): *Szavak pásztora. Írások Magyar Tamás tiszteletére*. Szeged: Grimm Kiadó, 2012. 252–269.

²⁰ NOVÁK Barnabás: *Magyarország új Alaptörvényének olasz nyelvű fordítása közben felmerülő terminológiai kérdések*, In: VÁRADI Tamás (szerk.): *Alknyelvdok 7. Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet, 2013. 159-167.
<http://www.nytud.hu/alknyelvdok13/proceedings13/ANYD7-Novak-Barnabas.pdf>

Megjelent:

Fóris Ágota 2014. Van-e szükség magyar nyelvújításra napjainkban? A terminológia és a fordítás nyelvújítási vonatkozásai. *Glossa Iuridica* 1 (1), 49–59. ISBN 978-963-9808-57-7

lokalizációban játszott szerepe.²¹ A globalizált társadalomban a gazdasági és jogi fogalmi rendszerek és a többnyelvű terminológiai rendszerek leírása, szabványosítása és harmonizálása fontos terület, hiszen a különböző nyelvekhez tartozó fogalmi és terminológiai rendszerek megfeleltetése és az adatok hozzáférhetővé tétele a gazdaság működésének alapvető háttérét biztosítja.

A többnyelvű fogalmi és terminológiai rendszerek leírása a megfelelő minőségű jogi szakfordítások előfeltétele. „Mivel a jogtudomány és annak lexikája egy adott jogi berendezkedés valóságához igazodik, valamint a jogi berendezkedés államunként eltérő, a jogi terminológia kulturálisan meghatározott, és a különböző nyelvekben meglévő kifejezések nem feleltethetők meg egymásnak teljes mértékben. Ebből adódóan egy adott jogintézmény valószínűleg nem pontosan ugyanolyan jelentéssel létezik a cél- és forrásnyelvi jogrendszerekben” írja Varga.²²

A fordítás folyamata során a terminológiával kapcsolatosan a fordítók számára a nehézséget általában annak eldöntése jelenti, hogy egy adott szó szakszói szerepben van-e a konkrét szövegben. Pl. Klaudy Kinga arra hívja fel a figyelmet, hogy az európai uniós szövegek fordítása során nem a lexikai egységek fordítása a legnehezebb, hanem annak azonosítása, hogy melyeknek van már elfogadott magyar megfelelőjük, és „sokkal több nehézséget okoznak azok az európai uniós szakkifejezések, amelyeknek még nem szilárdult meg a magyar megfelelője, vagy azok, amelyekben nem látszik, hogy szakszóról, szakkifejezésről van szó” (Klaudy 2007: 248).²³

A terminusok morfológiai (formai) szempontból sokfélék lehetnek. Teresa Cabré²⁴ szerint a szóbeli és írásbeli szakmai nyelvhasználatban a terminusok a kifejezés és a kommunikáció eszközei, és e két változónak megfelelően a nyelvhasználatra a redundancia és a fogalmi és szinonimikai változatok megléte a jellemző.

A köznyelvi szavak és a szakszavak jelentésbeli azonosságát vagy különbözőségét csak akkor lehet megállapítani, ha mindkettő jelentését ismerjük. Ehhez az szükséges, hogy mind a köznyelvi szó, mind a szakszó jelentése definiálva legyen (szótárban, adatbázisokban). Minél több szó (köznyelvi és szakszó) alakja és jelentése lesz pontosan rögzítve, annál pontosabban és annál több konkrét szóról lehet megállapítani, hogy mely csoportba sorolható be. Vagyis a szókincsvizsgálatokat az viszi előre, ha az osztályozáshoz szükséges módszerek és paraméterek rendelkezésre állnak.²⁵

Magyarország Európai Unióhoz történt csatlakozásának előfeltétele volt egy olyan jogi terminológiai adatbázis létrehozása, amely tartalmazta a csatlakozáshoz szükséges joganyag fordítási ekvivalenseit. Az adatbázis négy nyelvű (angol, magyar, francia, német) anyaga megjelent szótárként²⁶, és elérhető a KIM (Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium)

²¹ SERMANN Eszter: A terminológiai szabványosítás szerepe a lokalizáció folyamatában, *Fordítástudomány*, 2011/XIII/2. 72-87.

²² VARGA Zsófia: Terminológiai problémák a jogi szakfordításban, *Magyar Terminológia*, 2013/6/ 1. 1-40.

²³ KLAUDY Kinga: *Az EU-szakszövegek fordításának oktatása*, In: KLAUDY Kinga (szerk.): *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2007. 242-252.

²⁴ CABRÉ, Maria Teresa: Theories of terminology. Their description, prescription and explanation. *Terminology* 2003/9/2. 163-200. (Magyar nyelven: A terminológia elméletei. Leírás (deskripció), előírás (preskripció) és magyarázat, *Magyar Terminológia* 2008/1/1. 11-42.)

²⁵ Id. FÓRIS (2010).

²⁶ *Az Európai Unió hivatalos kifejezéstartára (angol, magyar, francia, német)*, Budapest, MorphoLogic – SZAK Kiadó, 2004.

Megjelent:

Fóris Ágota 2014. Van-e szükség magyar nyelvújításra napjainkban? A terminológia és a fordítás nyelvújítási vonatkozásai. *Glossa Iuridica* 1 (1), 49–59. ISBN 978-963-9808-57-7

honlapján.²⁷ A teljes hatályos közösségi joganyag magyar nyelvűre történő fordításához és a szövegek ekvivalenciájának biztosításához elengedhetetlen volt e terminológiai adatbázis létrehozása.²⁸ A jogi és terminológiai kutatások összekapcsolása szempontjából fontos állomás volt a közösségi joganyag fordítása, és ehhez kapcsolódóan több jogász és nyelvész kezdett foglalkozni a jogi terminológia kérdéseivel.²⁹

Az európai uniós intézményekben ma is évi több millió oldalnyi dokumentum készül, és e dokumentumok nagy részét több nyelven is elkészítik. Az európai uniós jogszabályokat mind a huszonnégy hivatalos nyelven közzé kell tenni. Ennek biztosítása érdekében a keletkező többnyelvű szövegek ekvivalenciáját biztosítani kell, és ez az, amiben fontos szerep jut a terminológiának, mivel a terminusok nyelven belüli és nyelvek közötti következetes használata egyik előfeltétele a hatékony kommunikációnak. Az európai uniós intézményeknek kifejezetten a terminológia kodifikálását célzó eszköze a IATE (InterActiveTerminology for Europe) terminológiai adatbázis.³⁰ (A IATE tartalmazza az európai uniós csatlakozáshoz létrehozott, hivatkozott terminológia adatbázis anyagát is.)

A uniós jogi adatbázisokon kívül más, főként többnyelvű fordítói jogi adatbázisokat hoztak létre, illetve több terminológiai adatbázis tartalmaz jogi terminusokat. A jó gyakorlat bemutatására jelent meg két olyan tanulmány is, amely a bolzanói 'bistro' nevű többnyelvű (és több fogalmi rendszert együttesen kezelő) jogi terminológiai adatbázis létrehozásával, szerkezetével és tartalmával foglalkozik³¹. A jogi szövegadatbázisokkal, a gépeknek a jogi forráskutatásban betöltött szerepével az informatika és a jog határterülete foglalkozik.³² Készülnek továbbá jogi taxonómiák, formalizált szemantikai keretrendszerek, számítógépes ontológiák és tezaruszok. Ezek a formalizált rendszerek lehetőséget biztosítanak a nyelvi jelölők rögzítésére, a definíciók megadására, a hierarchikus kapcsolatok jelölésére, a szinonimák összegyűjtésére, a homonímia kiszűrésére, valamint grammatikai, szemantikai, pragmatikai információk; nem nyelvi jelek, vizuális információk közzététele egyaránt.

Ebben a munkában egyaránt fontos szerepet töltenek be a jogászok, az informatikusok, a fordítók és a terminológusok. A fordítás, a fordítóipar szerepe különösen meghatározó az Európai Unió intézményeiben, a hazai fordítóirodáknál, és a nemzetközi kapcsolatokban érdekelt gazdasági, kulturális intézmények tevékenységében. A fordítók és terminológusok feladatai közé tartozik a szöveg terminológiai előkészítése, kivonatolása, előfordítás, fordítás (fordítástámogató eszközökkel), lektorálás és minőségellenőrzés (QA). A terminológus

²⁷ *Terminológiai Adatbázis*. <http://external.kim.gov.hu/eu-terminologia/>

²⁸ VÁRNAI Judit Szilvia és SZÁMADÓ Tamás: *Előszó*, In: Az Európai Unió hivatalos kifejezésztára (angol, magyar, francia, német). Budapest, MorphoLogic – SZAK Kiadó, 2004. vii-x.

²⁹ Több tanulmány és doktori értekezés született a témában, pl.: SOMSSICH Réka: Az európai közösségi jog fogalmainak nyelvi megjelenítése, különös tekintettel az európai magánjogra. Phd értekezés (kézirat), Budapest, 2007., FISCHER Márta: *A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra*, PhD értekezés (kézirat), Budapest, 2010, TAMÁS Dóra Mária: *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről az olasz-magyar nyelvpár esetében*, PhD értekezés (kézirat), Budapest, 2010., BERECSNÉ SZÉP (2012).

³⁰ Részletes elemzését lásd LESZNYÁK Ágnes: Az Európai Unió intézmények terminológiai adatbázisa: a IATE, *Magyar Terminológia*, 2010/3/2. 161-182.

³¹ TAMÁS Dóra: Az olaszországi Bolzano autonóm megyében élő kisebbségek jogainak védelméről és a 'bistro' terminológiai projekt létrejöttének hátteréről. *Magyar Terminológia* 2013/3/2. 41-60., NOVÁK Barnabás: A bolzanói 'bistro' olasz-német-ladin jogi terminológiai információs rendszer bemutatása, *Magyar Terminológia*, 2013/3/2. 61-83.

³² ZÓDI Zsolt: *Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás. Gépek a jogban*, Doktori értekezés (kézirat), Pécs, 2011.

Megjelent:

Fóris Ágota 2014. Van-e szükség magyar nyelvújításra napjainkban? A terminológia és a fordítás nyelvújítási vonatkozásai. *Glossa Iuridica* 1 (1), 49–59. ISBN 978-963-9808-57-7

szerepe a termelő, szolgáltató, kereskedelmi cégeknél is fontos, hiszen a jövőben kikerülhetetlen az adatok és információk elektronikus kezelése, több nyelven több fogalmi rendszer összekapcsolása. A terminológia és a terminológus fontos szerepet játszik még a nyelvhasználaton keresztül a közös arculat kialakításában, egy vagy többnyelvű, terminológiaiilag egységes adatbázisok kialakításában, a vállalati szabványosításban stb. A cégeknél fontos egy olyan terminológiai hálózat létrehozása, amely biztosítja, hogy a termékek/szolgáltatások valamennyi információs anyaga (honlap, az árun lévő felirat, a műszaki leírás, a vezérlőrendszer szövege, a reklám stb.) az adott ország nyelvén pontosan jelenjen meg.

5. Következtetések

A tanulmány kiinduló kérdése volt, hogy szükség van-e magyar nyelvújításra. A kérdésre igennel vagy nemmel nem válaszolhatunk, hiszen a válasz attól függ, mit értünk nyelvújításon. Amit biztosan állíthatunk az az, hogy szükség van a terminológiai adatok összegyűjtésére, ezek terminológiai (nyelvészeti és szakmai) szempontú feldolgozására, nyilvános közzétételükre többnyelvű terminológiai adatbázisokban (magyar és angol, illetve más idegen nyelveken). De „nyelvújításra”, új terminusok létrehozására csak akkor van szükség, ha a meglevő rendszerben hiányosságot, ambiguitást tapasztalunk. Amire pedig valójában nagy szükség van, különösen a jogi szaknyelv területén, az a terminológiai harmonizáció.